

Doc. dr. sc. Mehmed Kico

LINGVISTIČKO DJELO PROF. DR. TEUFIKA MUFTIĆA (1918-2003)

Sažetak

Smrt prof. dr. Teufika Muftića nenodknadiv je gubitak, s obzirom da je on autor veoma vrijednih naučnih djela i radova iz oblasti izučavanja i razumijevanja arapskog jezika.

Njegov veoma plodni naučni rad značajan je u raznim oblastima, a ističe se na polju udžbenika za učenje arapskog jezika, pisanja naučnih radova na arapskom jeziku i gramatike arapskog jezika koja se izučava na fakultetima.

Nakon uvida u cjelokupan rad profesora Teufika Muftića, sa sigurnošću možemo reći da je on najuspješniji naučni radnik na polju izučavanja arapskog jezika i naučnog istraživanja na tom polju u BiH.

* * *

Uvod

Tužan povod da se o zaista zaslužnom naučniku posthumno govori, doživljava se s žaljenjem zbog nenadoknadivoga gubitka.¹ Našem iskrenom žaljenju se pridružuje i odgovornost koju nameće pitanje, šta u vidu jednog saopćenja javnosti reći o naučniku koji je brojnim poštovaocima bio nedostižan uzor. Neupitnu odgovornost, koju povećava razumljiva želja da na što manjem broju stranica što više kažemo o naučniku i njegovom djelu, olakšava preovlađujuće obilježje saopćenja koje nas jasno potvrđuje kao iskrenog poštovaoca djela Teufika Muftića.

Ako na samo nekoliko stranica treba uvjerljivo govoriti o četrdesetogodišnjem plodnom radu, kakvim je uistinu bio ispunjen život Teufika Muftića, teško je naći slijed kojim se mogu pružiti

¹ Tekst je interpretiran na istovjetno naslovljenoj tribini posvećenoj životu i djelu prof. T. Muftića, održanoj 06. 01. 2004. na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, na kojoj je, pored potpisnika ovih redova, referat podnio i uvaženi prof. dr. Jusuf Ramić.

najpotpuniji uvidi u nesagledive rezultate. Za početak se čini opravdanim Teufika Muftića dovesti u blisku vezu s naučnicima s kojima je dijelio sudbinu kad je činio prve korake u svijet nauke. Opravdano je iznalaziti mu sličnosti s grupom vrijednih istraživača među kojima su: Hamid Hadžibegić (vrstan poznavalac islamskih nauka i šerijatskog prava), Hazim Šabanović (osmanista svjetskoga glasa i istraživač bošnjačke kulturne baštine), Nedim Filipović (istinski poznavalac organizacije osmanske vlasti), Omer Mušić (marljivi istraživač rukopisa i njihovih književnih sadržaja), Šaćir Sikirić i Besim Korkut (posvjedočeni znalci arapskog jezika) i drugi koji su, u vrijeme kad je Teufik Muftić započinjao naučno djelovanje, utemeljivali bosanskohercegovačku orijentalistiku kao integralnu naučnu disciplinu. Naučni lik Teufika Muftića je čak poželjno posmatrati u svjetlu sličnosti i razlikovanja od ovih naučnika jer, dok su drugi, utemeljujući bosanskohercegovačku orijentalistiku ujedno utemeljivali i bosanskohercegovačku arabistiku, Teufik Muftić se u cjelosti posvetio arabistici. Od drugih se, dakle, razlikovao po tome što je u arabistici bio najplodniji i predmetu istraživanja najdosljedniji.

Za razliku od spomenutih naučnika, koji su u radu kombinovali različite naučne oblasti, radovi Teufika Muftića čvrsto počivaju na istraživanju pitanja povezanih s arapskim jezikom i uticajima koje je on izvršio na južnoslovenske jezike u međusobnim dodirima. Prije nego što je objavio prvo autorsko djelo, Teufik Muftić je duže od dvije decenije objavljivao radove u referalnom časopisu Orijentalnog instituta *Prilozi za orijentalnu filologiju*,² koji izdavačka kuća Brill svrstava među trideset referalnih naučnih časopisa u svijetu. Koliko je bio vjeran saradnji u POF-u, dokazuje to što je, prema onom što je nama poznato, objavljivao još samo u rijetkim tematskim brojevima *Trećeg programa Radio Sarajeva*.

Biografija

Teufik Muftić je rođen 1918. godine u Sarajevu, gdje je stekao osnovno i srednje obrazovanje. Diplomirao je njemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1949. godine), a doktorirao filološke nauke na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1965. godine). Raditi je počeo 1949. godine kao profesor u nižoj realnoj gimnaziji u Vlasenici. Od 1951. godine na

² Umjesto punog naslova, u daljem tekstu ćemo koristiti skraćenicu POF, pod kojom je časopis općepoznat domaćoj naučnoj javnosti.

Orijentalnom institutu u Sarajevu prolazi put naučnog stasanja, počevši od zvanja stručnog saradnika (1951.), preko zvanja višega stručnog saradnika, naučnog saradnika, višega naučnog saradnika, do zvanja naučnog savjetnika 1976. godine. Jedno vrijeme, zapravo 1965-78., u zvanjima docenta, vanrednoga i redovnog profesora, uporedo je na Odsjeku za orijentalistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu vodio nastavu iz predmeta: *arapski jezik; klasična arapska stilistika; historija arabistike*.

Cjelokupan naučni rad profesor Muftić je posvetio arapskom jeziku. Rezultat upornog istraživanja je veoma plodan i konzistentan lingvistički rad. Neprocjenjivo vrijedan doprinos bosanskohercegovačkoj arabistici pruža njegov obimni *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, I-II (Udruženje Ilimije SRBiH, Sarajevo 1973.).³

Opredijeljeni da govorimo primarno o djelu Teufika Muftića, budući da drugi o tome još nisu posebno govorili, ukazat ćemo na samo neke tekstove koji sadrže bogate podatke iz njegovog životopisa.⁴

Kratak pogled u naučno djelo

U smislu favorizovanja uvida u djelo, posebno naglašavamo da arabisti iz zemalja bivše Jugoslavije već pune tri decenije svakodnevno koriste Muftićev *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*. Među djela koja se koriste kao priručnici na studiju arapskog jezika i književnosti ovdje spada i Muftićeva *Klasična arapska stilistika*.⁵

Pored ovih djela, pažnje vrijedna je i Muftićeva doktorska disertacija, objavljena pod naslovom *Infinitivi trilitera u arapskom jeziku* (Orijentalni institut u Sarajevu, 1966.), zatim monografija *Arapsko pismo* (Orijentalni institut u Sarajevu, 1982.) i *Gramatika*

³ Vidjeti: Amir Ljubović (prikazuje): Teufik Muftić, *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, Sarajevo 1973., 2 vol. Str. XVIII + 3950., POF XXV/1975., Sarajevo 1977., str. 360-362. Dodajemo da je drugo izdanje ovo djelo doživjelo 1984., te da se u trećem izdanju pojavilo u jednoj knjizi pod naslovom *Arapsko-bosanski rječnik* (Al-Kalem, Sarajevo 1997.).

⁴ Mislimo prvenstveno na: *Prof. dr. Teufik Muftić (Orijentalni institut u Sarajevu 1950.-2000)*, Uredili: Amir Ljubović i Lejla Gazić, Orijentalni institut, Sarajevo 2000., str. 15-16.); *Povodom dženaze rahmetli dr. Teufika Muftića* napisao Samir Beglerović (*Preporod*, Br. 1/771., 1. jan. 2004. str. 34.).

⁵ Esad Duraković (prikazuje): Teufik Muftić, *Klasična arapska stilistika*, Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1995., POF XLVI/1996., Sarajevo 1997., str. 197-199.

arapskog jezika (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 1998.).

Premda ne kvantitativno mnogo, Teufik Muftić se uspješno ogledao i u prevodenju. S arapskog jezika je preveo *Golubičin đerdan* (*Ṭawq al-ḥamāma*) Ibn Ḥazma al-Andalusija (Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1987.), a uskoro se može očekivati i izlazak iz štampe njegovog prijevoda Ibn Ḥaldūnove *Prolegomene* (*Al-Muqaddima*, u izdanju El-Kalema).

Posebno vrijedan doprinos bosanskohercegovačkoj arabistici, na čije vrijednosti mi želimo staviti naglasak, Muftić je pružio saradnjom u POF-u u kojem je objavio niz naučnoistraživačkih radova iz oblasti arapske lingvistike, zahvativši i pitanje korištenja arapskog pisma u pisanju našeg jezika (arabica) i ispitivanja riječi arapskog porijekla u našem jeziku (arabizmi).

Lingvistika arapskog jezika i primijenjena lingvistika

Lingvistika arapskog jezika

Kao vrstan znalac naravi arapskoga jezika, Teufik Muftić u raspravi *Trilitere u arapskom jeziku* (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 509-551.) ispitivanju arapskoga fonetskog sistema prilazi s punom odgovornošću kakvu zahtijeva rad u vezi s pitanjima u koja se i "evropski orijentalisti nerado upuštaju".⁶

Rad se zasniva na ispitivanju frekvencije arapskih glasova na leksičkom materijalu rječnika *Lisān al-‘Arab* Ğamāl al-Dīna Muḥammada al-Anṣārīja. Iako rad u cijelosti donosi brojne rezultate, na osnovu kojih se za svaki arapski glas može približno utvrditi s kakvom učestalošću se pojavljuje u arapskoj leksici, posebno vrijedan je uvodni dio rasprave u kojem Muftić vrši prvu kod nas potpuniju podjelu arapskih glasova.

Predmetom se na ovaj rad nadovezuje *Semantika iz trilitera izvedenih vrsta arapskih glagola* (POF XXVIII-XXIX/1978-79., 1980., str. 37-65.), a tematski sasvim srodna je i rasprava *Arapske plurilitere i njihovi derivati* (POF XXXV/1985., 1986., str. 7-27.).

Raspravom *O intenzifikaciji u arapskom* (POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 5-38.) autor obrađuje *intenzifikaciju* - semantičku pojavu koja obuhvata "sva ona jezička sredstva koja služe za izražavanje intenziteta ili relativno višeg stepena osjećanja vezanih

⁶ Darko Tanasković: *Naša arabistika i arapska gramatika*, "Živi jezici", Beograd 1972., knj. XIV, br. 1-4., str. 35.

za pojedine osobine lica, predmeta, zbivanja i stanja, a koje se odnose na njihov sastav, obim, broj, brzinu i dr." Sistematski su obrađena brojna fonetska, morfološka i sintaksička sredstva. Kako se iz završne autorove riječi vidi, rad i pored toga nije iscrpio sva sredstva za izražavanje intenziteta značenja, ali i takav kakav je, preglednošću i konciznošću koje ga krasi u cjelini, rad može "poslužiti kao polazna tačka za dublju analizu ovog problema kao i radi iznalaženja mogućnosti da se rezultati iskoriste u praktične svrhe".

I radom o značenju arapskog *deminutiva*, čija tvorba je obrađena u arapskoj tradicionalno njegovanoj normativnoj gramatici, Muftić u napisu *Osobitosti arapskog deminutiva* (POF XXII-XXIII/1972-73., 1976., str. 269-280.) pokazuje sklonost iznalaženju izvornih tema istraživanja. Posebno vrijedni u ovom radu su zaključci da je arapski deminutiv, premda "ima, uglavnom svrhu: 1) isticanja da je nešto maleno ...; 2) da služi za izraze od milja (hipokoristika) i da se time izrazi prezir ..." ipak zadržao veliki broj riječi deminutivnog oblika s "neumanjenim" značenjem, obrazovanih pretežno u arapskoj onomastici i toponomastici.

O *sinonimiji* - "pojavi da se u nekom jeziku u istodobnoj upotrebi javljaju po dvije ili više riječi ili izraza istog, odn. vrlo bliskog značenja" Teufik Muftić raspravlja u radu *Uvod u sinonimiku arapskog jezika* (POF V/1954-55., 1955., str. 5-32.). Uz temeljitu analizu jezičkih slojeva u kojima sinonimi nastaju, rad obiluje brojnim zanimljivim stavovima, od kojih su najbitnija dva: 1) da u jeziku nema apsolutne sinonimije i 2) da se pomoću sinonima jezik postepeno obnavlja, tako što jedan izraz za određeni pojam zastari, bude proširen nekim novim izrazom sličnoga značenja i naposljetku biva zamijenjen novim izrazom.

Polisemiju - pojavu suprotnu sinonimiji, kada jedna riječ ima dva ili više značenja, Muftić je obradio u raspravi *O polisemiji u arapskom jeziku* (POF VIII-IX/1958-59., 1960., str. 7-27.). Tragajući za ovom pojavom, kao i u prethodnom radu, autor je proučio sve pore jezičkog bića, a za nas je najvažnije zaključno poglavlje gdje je istaknuta suprotstavljenost polisema i sinonima. Dok sinonimi podstiču beskrajno bogaćenje leksike, polisemi vode njenom siromašenju. Uravnoteženje njihovih dijalektičkih odnosa utire puteve standardizaciji leksičkog blaga.

Dok se *sinonimijom* izražavaju odnosi sličnosti među značenjima dviju riječi, a *polisemijom* odnosi različitosti dvaju ili više značenja jedne iste riječi, *antonimijom*, koju Muftić obrađuje u

radu naslovljenom *O antonimiji u arapskoj leksici* (POF XII-XIII/1962-63., 1965., 5-14.), izražavaju se suprotnosti značenja dviju riječi. Raspravom *Homonimija u arapskoj leksici* (POF XL/1990., 1991., str. 9-18.) Muftić je osvijetlio pojavu da se jednom istom riječju izražavaju suprotna značenja, kao što pokazuje primjer savremenog značenja riječi "strašno" u našem jeziku.

Teorijske rezultate dobijene istraživanjem ovih pojava Muftić je primijenio na bogatstvu arapske leksike za izražavanje boja i nijansi u radu pod naslovom *Leksika za boje u arapskom* (POF XXV/1975., 1977., str. 227-282.). Na 350 izraza za boje i nijanse, Muftić je ispitao pojave *polisemije, sinonimije, antonimije i homonimije*, a uz to je pružio i definiciju boje kao "optičke i fiziološke pojave". Za ovaj, kao i za prethodne Muftićeve radove, može se reći da se odlikuje sistematičnošću i nastojanjima da se dođe do teorijskih rezultata koji se dobro mogu iskoristiti prilikom raznovrsnih jezičkih istraživanja.

U našem jeziku ima preko 8.000 tuđica porijeklom iz orijentalnih jezika. U raspravi *O arabizmima u srpskohrvatskom jeziku* (POF X-XI/1960-61., 1961., str. 5-29.) Muftića su posebno zanimala one tuđice koje su porijeklom iz arapskog jezika. Razradio je teoriju ispitivanja promjena ovih izraza na putu prilagođavanja fonetici i morfologiji našeg jezika. Predmetom istraživanja na ovaj rad se nadovezuje rasprava *Prilog semantičkom izučavanju arabizama u srpskohrvatskom jeziku* (POF XVIII-XIX/1968-69., 1973., str. 59-87.).

U radu *O arebici i njenom pravopisu* (POF XIV-XV/1964-65., 1969., str. 101-121.) Muftić prati razvojni put *arabice* (odnosno *arebice*) kod nas, sve do posljednje etape njenog razvoja *matufovice*, u kojoj je ovo pismo reformirano i oslobođeno mnogih suvišnih dijakritičkih znakova, kad je konačno bio utvrđen arapski znak za svaki naš glas.

U radu *Osobnosti upotrebe "kunye"* (POF XXVII/1977., 1979., str. 133-164.) Muftić raspravlja o jezičkoj praksi upotrebe "nadimka" u arapskom jeziku, s naglaskom na tome da on nije isto što i apozicija.

Preostali autorski radovi: *O semantici arapskog idafeta* (POF XXXII-XXXIII/1982-83., 1984. str. 1-16.) i *O fonetskom ponavljanju u arapskom jeziku* (POF XXXI/1981. str. 11-32.), također govore o pojavama specifičnim semantici arapskog jezika.

Primijenjena lingvistika

Premda bi se u nekim drugim okolnostima o Muftićevom *Arapsko-srpskohrvatskom rječniku* govorilo kao o kolosalnome leksikografskom poduhvatu, on se s obzirom na njegovo mjesto u bosanskohercegovačkoj arabistici s pravom može uvrstiti u primijenjenu lingvistiku, budući da neizostavno služi u nastavi iz arapskog jezika i kod nas ima priručničku namjenu. Sličnu namjenu ima i Muftićeva *Klasična arapska stilistika*, a u priručničku vrstu djela treba uvesti i Muftićevu *Gramatiku arapskog jezika*. Pošto djelo *Infinitivi trilitera u arapskom jeziku*, koje sadrži dorađen tekst autorove doktorske teze, sintetski interpretira jedan zbir Muftićevih lingvističkih rasprava, objavljenih u različitim godištim POF-a, napominjemo da smo ga uzgred osvijetlili, dok smo govorili o lingvističkim studijama zasnovanim na ispitivanju korijenskih osnova arapskih riječi.

Muftićevo djelo *Arapsko pismo, razvoj, karakteristike, problematika* je prvo potpunije djelo ovakve vrste kod nas. U njemu se govori o porijeklu, razvoju i specifičnim obilježjima arapskog pisma.

Uz druga specifična obilježja, autor posebno naglašava činjenicu da je arapsko pismo konsonantsko, da "izostavljanje vokalizacije i drugih pomoćnih grafičkih znakova, koliko god uproštava pismo... toliko opet stvara, u najmanju ruku, nesigurnost u čitanju i najboljim poznavacima arapskog pisma". Zbog toga je "suprotno praksi u drugim jezicima, u arapskom potrebno prvo razumjeti tekst da bi se tek poslije toga mogao pravilno pročitati, a nikako u obrnutom smislu" (str. 253.).

Izuzimajući iscrpnu bibliografiju, djelo ima tri sadržajne cjeline a to su: uvodni dio s pregledom nastanka i razvoja pisma; razrada inventara osnovnih i pomoćnih znakova koji čine sistem pisanja; pitanje pisanja stranih riječi s osvrtom na primjenu arapskog pisma u glasovnim sistemima drugih jezika.

Dva poglavlja ovog djela su posvećena razvoju kaligrafske forme ovog pisma i njenom širenju na našem tlu (*Osvrt na naše kaligrafe*, str. 139-147. i *Osvrt na vrste i njihovo kaligrafsko uobličavanje*, str. 190-196.).

Pitanje transkripcije arapskog pisma latiničnim znakovima, osvijetljeno je sa stanovišta naučnih potreba za ujednačavanjem predstavljanja arapskih glasova drugim sistemima pisanja. Autor je poseban napor založio fenomenu grafičkog pisanja arapskih narječja, što je pitanje kojim bi se trebale pozabaviti cjelokupne

nadležne institucije u arapskom svijetu. Budući da je gotovo nemoguće fonetsko šarenilo arapskih govornih varijeteta obuhvatiti jedinstvenim pismom, opravdano je ispitivanju podvrgnuti uvriježeno pravilo da govor prethodi potrebi uspostavljanja pisma.

Izlazak Muftićeve *Gramatike arapskog jezika* iz štampe, mi smo u POF-u okvalifikovali kao kulturni događaj u našoj arabistici.⁷ *Gramatika* se pojavila kao kruna autorovoga višedecenijskog bavljenja onim pojavama u arapskom jeziku, u čije ispitivanje su se nerado upuštali i savremeni arapski jezikoslovci.

Sama činjenica da su samo dva istorodna udžbenika kod nas služila univerzitetkim nastavnim potrebama govori o opravdanosti da se jedino oni, pridruženi sličnim djelima koja su istoj svrsi služila u drugim evropskim zemljama, uporede s Muftićevom *Gramatikom*. Prilikom usporedbe se može uočiti da su takva djela, bez izuzetka, rađena na istim metodološkim konceptima i, što je posebno zanimljivo, u vježbankama nisu lišena ideološkoga konteksta, jer je u njima dosta prostora ustupljeno vladajućem režimu u datim sredinama.

Za razliku od drugih gramatika, Muftićeva nema ideoloških primjesa. Naučno je moderno zasnovana, ideološki indiferentna i politički neutralna. Sastavljena je na principu traženja uzora u dobrim arapskim gramatikama u evropskim zemljama i donosi brojne sadržaje koji se u našoj arabistici pojavljuju kao prvijenci. Pritom se u vidu ima prvenstveno odjeljak *Semitski jezici*, u kojem se čitaoci prvi put susreću s potpunijom podjelom semitskih jezika iznesenom kod nas. Tu je i odjeljak *Interpunkcija*, u kojem Muftić ukazuje na značaj znakova koji razdvajaju rečenične cjeline i zaokružene dijelove, ne propuštajući priliku da ukaže na složenost ovog problema u arapskom pravopisu, kojem ni Arapi ne obraćaju odgovarajuću pažnju.

Sadržina knjige je raspoređena u devet poglavlja. Budući da smo o njihovim sadržajima dovoljno govorili u navedenom prikazu, to ne želimo analitički ponavljati, već bismo istakli ona obilježja po kojim se ova gramatika razlikuje od drugih. Za udžbenike neuobičajenu materiju donosi poglavlje pod naslovom *Uvod u semantiku* (str. 661-721.) gdje autor raspravlja o denotativnom i konotativnom značenju riječi, ističući razlike u

⁷ Mehmed Kico (prikazuje): Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 1998., POF XLVII-XLVIII/1997-1998., Sarajevo 1999., str. 201-204.

ovisnosti od toga da li nosilac jezičkog aktiviteta ima neutralan stav prema pojavi koju određuje, ili pritom izražava posebna osjećanja. U odjeljku *Leksička semantika* (670-706.) su terminološka pojašnjenja sinonimije, polisemije, homonimije, antonimije, hiponimije i inkompatibilnosti riječi, kao pojava koje, u evoluciji jezika, riječi stavljaju u dinamične značenjske odnose naspram njihovoga osnovnog značenja kao i prema značenjima drugih riječi. Odjeljak *Sintaksička semantika* (str. 707-721.) govori o sličnim relacijama među misaonim skupovima riječi.

Indeksi kao dodatak knjizi (str. 723-782.) donose abecedne popise bosanskih, latinskih i arapskih termina, morfema, čestica i afiksa, bez vezivanja za stranicu na kojoj su u knjizi iskorišteni. Na istom principu je ustrojen i *Abecedni indeks autora* (str. 853-862.) dijela i radova koje profesor Muftić navodi u iznimno bogatoj *Selektivnoj bibliografiji lingvističke arabistike* (str. 783-852.).

Pretpostavka što će izostanak vježbi u ovoj *Gramatici* mnoge iznenaditi, nipošto nije njen propust, već govori o visokoj naučnoj razini. Ne treba ni pomišljati da ona neće odgovarati potrebama naše arabistike, već treba žaliti što tradicionalistički odnos prema zadacima arabistike kod nas ne može pratiti vrijednosti ovoga djela.

Djelom *Gramatika arapskog jezika* Teufika Muftića, zajedno s ne njegovim *Arapsko-bosanskim rječnikom*, nastava iz predmeta *arapski jezik* je "pokrivena" na razini akademskog izučavanja. "Sadržaji ove gramatike su dobro raspoređeni. Oni nisu opterećeni suvišnim objašnjenjima. Selektivna bibliografija lingvističke arabistike je veoma informativna i "to je ono što ovu gramatiku arapskog jezika izdvaja od gramatika koje su joj prethodile, a u kojima je zastupljena nesistematičnost i opterećenost suvišnim objašnjenjima".⁸

Doprinos drugim područjima arapske lingvistike

Napisavši na stranicama POF-a pretežan broj ocjena i prikaza, kroz koje je izložio sadržaje referalnih časopisa i djela iz arabistike u Evropi i arapske lingvistike u matičnim zemljama, Muftić je čitaocima POF-a pružao uvide u razvoj predmetnih naučnih oblasti u naznačenim sredinama.

⁸ Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, El-Kalem, Sarajevo 1999., str. 262.

Prikazao je monografiju ruske arabistike iz perioda od 1917-1959. godine (23.)⁹ Predstavio je i pregled razvoja arabistike u Evropi, s podacima o proučavanju arapskog jezika, počevši od prvog prijevoda Kur'ana na latinskom jeziku (Robertus Ketanesis, 1143. godine), u kojem je autor, J. Fück, više pažnje posvetio likovima arabista nego njihovim djelima (16.). Iako je djelom obuhvaćeno sve značajno u razvoju arabistike "od pomoćnog studija u samostalnu disciplinu", imponuje Muftićeva primjedba, da bi bilo korisnije da se autor šire osvrtao na djela istaknutih arabista umjesto izlaganja o njima.

Posredstvom tri prikaza, Muftić izlaže sadržinu djela iz dijalektologije. U prikazu (9.) izvještava o studiji Chaima Blanca o dijalektima sjevernih krajeva Palestine, a u osvrtu (14.) ukratko prikazuje Rabinov rad o dijalektima zapadnih krajeva Arabije, iz predislamskog perioda. Nešto opširnije prikazom (18.) osvjetljava djelo Ibrahima Anisa o arapskim dijalektima uopće i o njihovom diferenciranju.

Sažeto je izložio i sadržinu *L'arab vivant*, rječnika savremenog arapskog jezika, francuskog arabiste Ch. Pellata (10.). Nešto opširnije, ne zbog značaja koliko zbog rijetkosti, prikazao je *Rječnik arapskih crkvenih termina*, Georga Graffa (20.). Osvrnuo se i na I tom *Arapsko-francusko-engleskog rječnika* klasičnoga i savremenog jezika, R. Blasherea, M. Chouemia i Cl. Denizeaua (25.). Pažnju mu je privukao i *Rječnik klasičnog arapskog jezika* Jörga Krämera i Helmuta Gätjea (26.) te *Arapsko-ruski i rusko-arapski rječnik* vojnih termina, I. S. Danilova, V. I. Ryžkova i M. T. Anisimova (27.) kao i *Rječnik arapskih dijalekata Sirije, Libana i Palestine*, Cl. Denizeaua, zamišljen kao dodatak Barthelemyevu *Arapsko-francuskom rječniku* (28.).

Izložio je i sadržinu najzanimljivijih priloga iz tri toma *Billetin de l'Institut d'Egypte* - Kairo (1., 8. i 13.), zatim sadržinu arabističkih radova u nekim svescima *Bulletin of The school of oriental and African studies* - London (2., 6. 12.), potom sadržaje tri toma *Journal Asiatique* - Paris (4. i 11.), te priloge pet tomova *Journal of the Royal asiatic society of Great Britain and Ireland* - London (7.) i, najzad, sadržaje 27 radova iz pet godišta lajdenskog časopisa *Oriens* (5.).

⁹ Broj u zagradama () služi umjesto navođenja cjelokupnog naslova prikaza navedenog pod tim brojem u popisu ocjena i prikaza na kraju rada.

Popis radova objavljenih u POF-u

Rasprave

- Trilitere u arapskom*, (Resume: *Les raciens triliteres dans la langue arabe. Une statistique et phonetique*), POF III-IV/1952-53., 1953., str. 509-551. + 11 tabela fonetske podjele arapskih glasova.
- Uvod u sinonimiku arapskog jezika*, (Resume: *Une introduction a l'etude des synonymes de la langue arabe*), POF V/1954-55., 1955., str. 5-32.
- O intensifikaciji u arapskom*, (Resume: *Sur l'intensification dans la langue arabe*), POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 5-38.
- O polisemiji u arapskom jeziku*, (Summary: *On polysemy in arabic*), POF VIII-IX/1958-59., 1960., str. 7-27.
- O arabizmima u srpskohrvatskom jeziku*, (Summary: *On arabic loanwords in serbo-croatian*), POF X-XI/1960-61., 1961., str. 5-29.
- O antonimiji u arapskoj leksici*, (Summary: *On antonymy in arabic*), POF XII-XIII/1962-63., 1965., str. 5-14.
- O arebici i njenom pravopisu*, (Abstract: *On ortography of arabic script used for serbo-croatian by Teufik Muftić*), POF XIV-XV/1964-65., 1969., str. 101-121.
- Prilog semantičkom izučavanju arabizama u srpskohrvatskom jeziku*, (Summary: *Contribution to the semantic study of loanwords in srbo-croatian*), POF XVIII-XIX/1968-69., 1973., str. 59-87.
- Osobitosti arapskog deminutiva*, (Summary: *Characteristics of arabic deminutive*), POF XXII-XXIII/1972-73., 1976., str. 269-280.
- Leksika za boje u arapskom. Morfološko semantički osvrt*, (Summary: *Colour lexis in arabic. Morphological and Sintactic Review*), POF XXV/1975., 1977., str. 227-282.
- Osobnosti upotrebe "kunye"* (Summary: *The specific usages of "kunya"*), POF XXVII/1977., 1979., str. 133-164.
- Semantika iz trilitera izvedenih vrsta arapskih glagola* (Summary: *Semantics of Arabic Verbal Stems Derived from Trilateral Roots*), POF XXVIII-XXIX/1978-79., 1980., str. 37-65.
- O semantici arapskog idafeta* (Summary: *On the Semantic of the Arabic Annexation*), POF XXXII-XXXIII/1982-83., 1984., str. 1-16.

O fonetskom ponavljanju u arapskom jeziku (Summary: *On phonetic repetition in Arabic*), POF XXXI/1981, 1981, str. 11-32.

Arapske pluriliterne i njihovi derivati (Summary: *Arabic pluriliteral roots and their derivatives*), POF XXXV/1985., 1986., str. 7-27.

Homonimija u arapskoj leksici, (Summary: *Homonymy in arabic Vocabulary*), POF XL/1990., 1991., str. 9-18.

Prikazi i ocjene

1. Muftić, Teufik (prikazuje): *Bulletin de l'Institut d'Egypte*, Tome XXXII, Session 1949-1950., Kairo 1951., strana 406. (POF II/1951., 1952., str. 335.).

Rezimirana je tematika tri priloga iz 32. godišta časopisa, od kojih prvi govori o nekoliko starih dokumenata na papirusu, drugi o novcu iz vremena Mameluka u Egiptu i treći o ornamentima kojim su Arapi u Egiptu ukrašavali posuđe.

2. Muftić, T. (prikazuje): *Bulletin of The school of oriental and African studies*, University of London. Svezak XIII, dio 3., god. 1950., str. IV + 551-810. (POF II/1951., 1952., str. 335-336.).

Ukratko je izložena sadržina devet priloga za časopis, iz različitih orijentalističkih oblasti.

3. Muftić, T. (prikazuje): *Mamluk costume*, A Survey by L. A. Mayer, Geneve, 1952., str. 120 i 20 ploča (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 632.).

Majerovo djelo izlaže historijski pregled narodnih nošnji srednjevjekovnih Arapa, u Egiptu, Palestini i Siriji.

4. Muftić, T. (prikazuje): *Journal Asiatique*, Tome CCXXXVIII, 1 i 2., Paris, 1950., Tome CCXXXIX, 1. i 2. iz 1951.; Tome CCXL, 1. i 2. iz 1952. god. (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 644-648.).

Ukratko je rezimiran sadržaj tri godišta časopisa.

5. Muftić, T. (prikazuje): *Oriens*, Vol. 1. No 1. i 2., Leiden 1948.; Vol. 2. No 1. i 2., 1949.; Vol. 3. No 1. i 2., 1950; Vol. 4. No 1. i 2., 1951.; Vol. 5., No 1. i 2., 1952. (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 648-655.).

Rezimirana je sadržina 27 radova iz pet godišta lajdenskog orijentalističkog časopisa.

6. Muftić, T. (prikazuje): *Bulletin of The school of oriental and African studies*, University of London, Vol. XIV, Part. 1., 2. i 3., 1952. god. (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 659-661.).

Rezimirana je sadržina 11 radova iz tri godišta časopisa.

7. Muftić, T. (prikazuje): *Journal of The Royal asiatic society of Great Britain and Ireland*, Parts 1., 2., 3. i 4. (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 661-662.).

Sažeto je izložena tematika četiri rada iz jednoga godišta časopisa.

8. Muftić, T. (prikazuje): *Bulletin de l'institut d'Egypte*, Tome XXXIII, Session 1950-51., Le Cair 1952. (POF III-IV/1952-53., 1953., str. 666-667.).

Izložena je tematika četiri najzanimljivija rada obuhvaćena 33. tomom časopisa.

9. Muftić, T. (prikazuje): Chaim Blanc, *Studies in North Palestinian arabic* (No. 4. iz serije Oriental Notes and Studies, koju izdaje The Israel Oriental society), POF V/1974-75., 1955., str. 351.

Blancova studija je dio doktorske disertacije o dijalektu palestinskog plemena Druza.

10. Muftić, T. (prikazuje): Charles Pellat, *L'arabe vivant*, str. V + 284 (zapravo 568 stupaca), 49., 77., Paris, Librarie d'Amerique et d'Orient-Adrien-Maisonnette, 1952. (POF V/1954-55., 1955., str. 351.).

Kratka informacija o pojavi Pellatova *Rječnika savremenog arapskog jezika*, sa preko 9.000 riječi.

11. Muftić, T. (prikazuje): *Journal Asiatique*, Tome CCXLI, No 1., 2., 3. i 4, Paris 1953. (POF V/1954-55., 1955., str. 356-358.).

Rezimirana je tematika 16 radova jednog godišta časopisa.

12. Muftić, T. (prikazuje): *Bulletin of The school of oriental and african studies*, University of London, Vol. XV, Part. 1., 2. i 3., 1953. (POF V/1954-55., 1955., 360-362.).

Rezimirana je tematika 19 radova iz časopisa.

13. Muftić, T. (prikazuje): *Bulletin de l'Institut d'Egypte*, Tome XXXV, Session 1952-53., Le Cairo 1954. (POF V/1954-55., 1955., str. 362-363.).

Rezimirana je tematika 10 radova iz 35. toma časopisa.

14. Muftić, T. (prikazuje): Chaim Rabin, *Ancient West-Arabian*, Taylor's Foreign Press, London 1951., str. XIV + 226 sa 20 karata (POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 322-323.).

Prikazanim djelom je obuhvaćen razvoj, podjela i odlike dijalekata Zapadne Arabije iz preislamskog perioda.

15. Muftić, T. (prikazuje): Johann Fück, *Arabiya, Untersuchungen zur arabischen Sprach- und Stilgeschichte* (Abhandlung der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse. Band 45. Heft 1., Akademie Verlag), Berlin 1950., str. 148. (POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 323.).

Studija J. Fückanudi historijski pregled razvoja arapske lingvistike u srednjem vijeku.

16. Muftić, T. (prikazuje): Johann Fück, *Die arabischen Studien in Europa bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts* (Otto Harrassowitz), Leipzig 1955., str. 355. (POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 323-324.).

Fückovim djelom je obuhvaćen razvoj arabistike i "srodnih grana nauke" u Evropi, počev od 12. pa sve do početka 20. stoljeća.

17. Muftić, T. (prikazuje): Dr Hans Wehr, *Der arabische Elativ* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1952., No 7.). Verlag der Akademie der Wissenschaften und Literatur in Mainz, In Kommission bei Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1953., str. 57 (POF VI-VII/1956-57., 1958., str. 324.).

Navedena Wehrova studija je obuhvatila sve modele elativnih formi u književnom arapskom jeziku.

18. Muftić, T. (prikazuje): *Fi lahğat al-'arabiya*, Ta'lif: dr. Ibrahim Anis, At-tab'a'atu l-laniya, Al-Qahira 1952., str. 238. (POF VIII-IX/1958-59., 1960., str. 210-212.).

Anisovo djelo se smatra jednim od najranijih pregleda historijskog razvoja arapskih dijalekata.

19. Muftić, T. (prikazuje): *Esraru-l-'arabiya*, Muğam lugawi nahwi sarfi yahtawi 'ala raka'ir min asrari-l-'arabiyya mustaqatin min nadidi-l-mu'allafat wa aqwali-l-a'immah fi-l-kutubi-l-maktuta wa-l-matba'a, Bi qalami-l-'allama l-muhaqqiq l-magfuri lahu Ahmad Taymur-baša, At-tab'a'a l-'ula, Al-Qahira 1374/1954., str. 178. (POF VIII-IX/1958-59., 1960., str. 212-213.).

Pored toga što zauzima jedno od istaknutijih mjesta u književnosti u Egiptu iz prve polovine našeg stoljeća, Ahmad Taymur se uspješno bavio i teorijom nauke o jeziku. Njegove lingvističke radove je posthumno objavio Muhammad Šawqi Amin.

20. Muftić, T. (prikazuje): *Verzeichnis arabischer kirchlicher Termini*, Zweite, vermehrte Auflage von Georg Graff, Louvain, Imprimerie Orientaliste L. Durbecq 1954., str. VII, 131. (POF VIII-IX/1958-59., 1960., str. 213-214.).

Autor predstavljenog rječnika je sakupio sve izraze koji se praktikuju u teološkoj, dogmatičkoj i obrednoj praksi arapskih kršćana.

21. Muftić, T. (prikazuje): V. A. Zvegincev, *Istorija arabskogo jazykoznanija*, Kratkij očerk, Izdal'stvo Moskovskogo Univerziteta 1958., str. 80. (POF X-XI/1960-61., 1961., str. 283-284.).

Predstavljen je Zvegincevljev kratak pregled razvoja arapske lingvistike za koji su, prema autoru, tri najvažnija momenta: uticaji indijske gramatike, uzori iz grčke normativne gramatike i specifični uvjeti razvoja ove oblasti kod Arapa. str. 5-29.

22. Muftić, T. (prikazuje): Muhammad al- Mubarak, *Fiqhu-l-luga*. Dirasa tahliliyza muqarina li-l-kalimati-l-'arabiyya, Dimašq 1379/1960., str. VIII, 203. (POF XII-XIII/1962-63., 1965., str. 388-389.).

Mubarakovo djelo govori o tokovima, dostignućima i zadacima arapske lingvistike.

23. Muftić, T. (prikazuje): G. Š. Šarbatov: *Arabistika v SSSR (1917-1959)*, Filologija. Moskva 1959., str. 128. (POF XII-XIII/1962-63., 1965., str. 390.).

Šarbatovljeva studija pruža pregled razvoja svih oblasti arabistike u Sovjetskom Savezu u periodu od 1917. do 1959. godine, donoseći bibliografiju predmetnih radova.

24. Muftić, T. (prikazuje): Bertold Spuler, *Handbuch der Orientalistik*, Dritter Band, Semitistik, Erster Abschnitt, Leiden-Köln, 1953., str. 132.; Zweiter und dritter Abschnitt, Leiden 1954., str. 400. (POF XII-XIII/1962-63., 1965., str. 391-393.).

U radovima obuhvaćenim navedenim priručnikom približno jednako su zastupljene različite orijentalističke discipline.

25. Muftić, T. (prikazuje): *Dictionnaire Arabe-francais-anglais (Langue classique et moderne)* Arabic (French) English Dictionary par Regis Blashere, Mostafa Chouemi et Claude Denizeau, Tome premier, Fasc. 1-7., Paris 1964-66., str. XXX + 1-418. (POF XIV-XV/1964-65., 1969., str. 448-449.).

Prvi tom *Arapsko-francusko-engleskog rječnika* trojice autora je samo dio zamišljenoga velikog leksikona kojim bi trebalo biti obuhvaćeno cjelokupno leksičko blago arapskoga svijeta, predstavljeno francuskim i engleskim vokabularom u istome potezu.

26. Muftić, T. (prikazuje): *Wörterbuch der klassischen arabischen Sprache*, Auf Grund der Sammlungen von August Fischer, Theodor Nöldeke, Hermann Röckendorf und anderer Quellen herausgegeben durch die Deutsche Morgenländische Gesellschaft. In Verbindung mit Anton Spitaler bearbeitet von Jörg Krämer und Helmut Gätje. Lieferung 1-5., Wiesbaden 1957-64., str. XXIII, 1-296. (POF XIV-XV/1964-65., 1969., str. 449.).

Istaknute su specifične odlike *Rječnika klasičnog arapskog jezika* na čijem su prikupljanju i sastavljanju učestvovali mnogi istaknuti njemački arabisti.

27. Muftić, T. (prikazuje): *Arabsko-ruskij i Rusko-arabskij slovar'*, Sostavil I. S. Danilov, V. I. Ryžkov, M. T. Anisimov pod redakcij I. S. Danilova, Voenoe izdatel'stvo Ministarstva SSSR, Moskva Đ 1965., str. 704. (POF XVI-XVII/1966-1967., 1970., str. 374-375.).

Prikazom je istaknut značaj rječnika za razvoj vojne terminologije u sovjetskoj arabistici.

28. Muftić, T. (prikazuje): *Dictionnaire des parlers arabes de Syrie, Liban et Palestine* (Supplement au Dictionnaire arabe-français de Barthelemy), par Cl. Denizéau - Paris, 1960., str. XVI, 536. (POF XVI-XVII/1966-67., 1970., str. 375.).

Istaknut je značaj *Rječnika* za izučavanje dijalekata u Siriji, Libanu i Palestini.

29. Muftić, Teufik (prikazuje): *Introduction a la litterature arabe*, par Gaston Wiet. Paris 1966., str. 337. (POF XVI-XVII/1966-67., 1970., str. 375-376.).

U Wietovom *Uvodu u arapsku književnost* dat je globalan pogled u razvoj arapske književnosti. Međutim, kako ističe autor prikaza, u djelu je novijoj književnosti (19. i 20. stoljeće) posvećeno "manje prostora nego što stvarno zaslužuje".

30. Muftić, T. (prikazuje): Dr. Šawqi Dayf, *Al-Balaga, Tatawwur wa tarik*, Dar al-ma'arif, Al-Qahira, 1965., str. 381. (POF XX-XXI/1970-71., 1974., str. 525-527.).

To je jedini prilog u POF-u o arapskoj retorici. Autor djela se osvrnuo na svako pojedino djelo i autora, značajne za razvoj

arapske retorike i stilistike, dajući tako zaokruženu sliku o razvoju predmetne oblasti kod Arapa.

31. Muftić, Teufik (prikazuje): Šawqi Dayf, *Al-Madarisu l-nahwiyah*, Al-Qahira (u izdanju: Dar al-mažarif) 1968., str. 375. (POF XX-XXI/1970-71., 1974., str. 527-530.).

Detaljno obuhvativši ulogu i doprinos arapskih gramatičkih škola (Basra, Kufa i Bagdad) djelo je po ocjeni autora prikaza "dalo značajan doprinos povijesti jezičke nauke kod Arapa".

32. Muftić, T. (prikazuje): *Literatura Iraqui contemporanea*, 2. edicion. Prologo y nota preliminar de Pedro Martinez Montavez. Instituto Hispano-Arabe de Cultura, Serie: Antologios nacionales, I, Madrid, 1977.. str. 487. (POF XXXI/1981., 1981., str. 233-235.).

Pružen je uvid u priloge o kompartivnoj analizi književnosti pripadnika različitih kulturnih zajednica nastanjenih u Iraku.

Zaključak

Iz izloženog se može izvesti zaključak da je Teufik Muftić najplodniji i predmetu najdosljedniji bosanskohercegovački arabista. Njegov bogat i raznovrstan naučni rad je davao neusporedive plodove u četiri različita područja djelovanja: 1) pisanju priručnika iz arabistike; 2) pisanju rasprava iz arapske lingvistike kroz saradnju u POF-u; 3) Rad u nastavi iz arapskog jezika na Filozofskom fakultetu; 4) Prevođenje s arapskog jezika. Neusporediv značaj njegovog rada ogleda se u pisanju priručnika i rasprava iz arapske lingvistike.

Pisanje priručnika predstavlja temeljne pretpostavke izučavanju nekog predmeta na akademskoj razini. Pored educiranosti autora i riješenosti na decenijski strpljiv rad, pisanje priručnika podrazumijeva i "logističku podršku" šire zajednice. Iako Muftić nije imao dovoljno razumijevanja zajednice, iznio je djela koja se u njegovoj oblasti djelovanja, kod nas, mogu izjednačavati s onim što su u drugim evropskim zemljama stvarali timovi, pa i škole arabistike.

Svojim raspravama iz arapske lingvistike kroz saradnju u POF-u, predstavio se kao usamljen arabista koji je prodro u srž pitanja specifičnih arapskom jeziku, kao jeziku koji zauzima najistaknutije mjesto među semitskim jezicima i jeziku koji, kroz zajedničko slijeđenje Kur'ana, povezuje baštinike različitih kultura i jezika.

S čuđenjem se treba pitati kako u blistavosti lika Teufika Muftića nema sjaja nesumnjivo zasluženih priznanja. To je potvrda opravdanosti da se odgovorno ispita moralna utemeljenost podjele priznanja, ili da se odgovoni upitaju kako je moguće da priznanja vrlo često zaobiđu najzaslužnije. Stoga se i mi, s razlogom bojimo da ovim saopćenjem, dok tako malo govorimo o tako velikom djelu, ne sudjelujemo u nesumnjivo posvjedočenom, da li i nesvjesnom, zataškavanju blistavog lika velikog naučnika. U to ime bismo za kraj rekli još: "Hvala Allahu, koji zemlju ukrašava učenim ljudima".

LITERATURA

1. *Beglerović, Samir: Povodom dženaze rahmetli dr. Teufika Muftić, "Preporod", Br. 1/771., 1. jan. 2004., str. 34.*
2. *Duraković, Esad (prikazuje): Teufik Muftić, Klasična arapska stilistika, Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1995., Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu, XLVI/1996., 1997., str. 197-199.*
3. *Kico, Mehmed (prikazuje): Teufik Muftić, Gramatika arapskog jezika, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 1998., Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu, XLVII-XLVIII/1997-1998., 1999., str. 201-204.*
4. *Kujović, Dragana (prikazuje): Teufik Muftić, Arapsko pismo - razvoj, karakteristike, problematika, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo 1982., Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu, XXXVII, 1987., 1988., str. 288-290.*
5. *Ljubović, Amir (prikazuje): Teufik Muftić, Arapsko-srpskohrvatski rječnik, Sarajevo 1973, 2 vol. Str. XVIII + 3950., Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut u Sarajevu, XXV/1975., 1977., str. 360-362.*
6. *Prof. dr. Teufik Muftić (1918.), 'Orijentalni institut u Sarajevu 1950.-2000 - The Institute for Oriental Studies in Sarajevo 1950-2000.', Uredili: Amir Ljubović i Lejla Gazić, Orijentalni institut, Sarajevo 2000., str. 15-16.*
7. *Ramić, Jusuf: Obzorja arapsko-islamske književnosti, El-Kalem, Sarajevo 1999.*
8. *Tanasković, Darko: Naša arabistika i arapska gramatika, "Živi jezici", Beograd 1972., knj. XIV, br. 1-4.*

مؤلفات الدكتور توفيق موفتيشيت اللغوية (1918-2003)
خلاصة البحث

تعتبر وفاة الأستاذ الدكتور توفيق موفتيشيت خسارة لا تعوض، نظرا إلى أن الأستاذ موفتيشيت صاحب الكتب القيمة و الآثار العلمية و المقالات المتخصصة في تطوير دراسات اللغة العربية و فقهاها. وبرز إنتاجه العلمي المثمر في مجالات البحث العلمي المختلفة و خاصة في تصنيف كتب التعليم و تأليف المقالات العلمية و التدريس في المستوى الجامعي و الترجمة من اللغة العربية. وبعد الاطلاع على جميع آثاره العلمية يمكن التأكيد بأن الأستاذ المرحوم كان أكثر العلماء نجاحا في البحث العلمي و تطوير الدراسات الحديثة لعلم اللغة العربية في البوسنة والهرسك.

**THE LINGUSITIC ACHIEVEMENT OF PROFESSOR DR.
TEUFIK MUFTIC (1918-2003)**

Summary

The passing of Dr. Teufik Muftic is an irretrievable loss, considering that he was the author of very valuable scholarly works in the field of study and understanding of Arabic.

His prolific scholarly works are important for many fields, especially in the field of textbooks for the study of Arabic, writing of research works in Arabic and the grammar of Arabic which is used at university level.

Following the examination of Dr. Muftic's complete works, we can ascertain that he is the most successful scholar in the field of study of Arabic and the research in that field in all of Bosnia and Herzegovina.